

Састав оставе из Липљана је сличан остави из Чуке. Међутим, остава из Липљана садржи две нове врсте Вука Бранковића и новац кнеза Лазара НСС 24.10, на основу чега се може закључити да је наша остава похрањена нешто касније. Оба депоа су похрањена на територији Вука Бранковића и у њима је био присутан новац кован и у суседним областима. У непосредној близини области Вука Бранковића налазио се богат рудник сребра и ковница Ново Брдо, отуда у налазу преовлађује новац ове ковнице и Вука Бранковића. Од укупног броја познатих врста новца кнеза Лазара, у остави је присутно 8, па се може претпоставити да је депо склоњена најкасније у време Турске провале 1381. године.⁴ У остави је била присутна нова врста новца града Звечана са Урошевим именом, вероватно његова последња новчана врста кована у јужним деловима земље. Поред ове у остави се јавља и нова новчана врста Ћурђа Балшића. Натпис на аверсу гласи:

ВЪХА
БАБЛГО
ВЪРНИИ
ГНЪГЮ
РЪГЪ

На наличју Исус стоји испред супеданеума, у висини бокова сигле V – V. Тежина динара износи 0,76 г (сл. 1.1). Од Балшиних синова Ћурђа, Страцимира и Балше, издваја се Ћурђе, који је на челу породице и који први кује новац.

Слика 1.1.

Распад државе Немањића започео је слабљењем централне власти и неспособношћу цара Уроша. Последице су стварање независних феудалних области и проглашење Вукашина за краља 1365. год. У овом периоду Балшићи постају

⁴ Лазареви властелини Цреп и Витомир сузбили су Турке на Дубравици код Параћина: Српски родослови и летописи, *Гласник Српског научног друштва*, 1883, 71.

обласни господари које респектују суседи и сам цар Урош.⁵ Балшићи су у Горњој Зети потисли Ђураша Илијића, а у пределу око реке Бојане Жарка Мркшића. Кнез Војислав Војиновић и Балшићи 1362. године примљени су за млетачке грађане. Млетачки Сенат их опредељује као људе цара Уроша.⁶ Као и остали, Балшићи ратују са слабијим суседима, избегавајући сукоб са кнезом Војиславом. Нови сукоб између Дубровника и кнеза Војислава Војиновића избио је 1362. године, Балшићи самостално ступају у политички савез са Дубровником. Ширење територија према југоистоку доводи до сукоба Балшића и Карла Топије. Ђурђе Балшић је заробљен од Топије пре новембра 1364. године. Мир између Балшића и Карла Топије, посредством дубровчанина Матије Бодачића успостављен је септембра 1366. године, када је уз откуп ослобођен Ђурђе.⁷ Мир није дуго трајао, јер већ јануара 1368. године, Балшићи крећу против Топије. Балшићи прате односе у царству, воде самосталну и независну политику. Балшићи су у родбинским везама са краљем Вукашином, па следе његове односе према цару Урошу. Балшићи се не мешају у сукобе рашке властеле, водећи рачуна о својим интересима. Цар Урош пише Венецији 1367. године да је Ђурђе Балшић његов поданик и да је у његовој власти, а већ наредне године жали им се да се од њега одметнуо.⁸

Ђурђе Балшић је могао да отпочне са ковањем новца најраније 1366. године. Према мишљењу појединих аутора Ђурђе Балшић почео је са ковањем новца након заузимања Призрена 1372. год.⁹ У Косовској остави налазе се две новчане врсте Ђурђа Балшића НСС 26.1 и НСС 26.2, на основу чега се узима да су то његове прве емисије новца. Новчана врста НСС 26.2 са представом хералдичког обележја кована је док је Ђурђе био у власти цара Уроша. Не само Балшићи, већ и остали обласни господари на новац стављају хералдичка обележја, као Никола Алтомановић, кнез Лазар и Вук Бранковић и слуга Бранко.¹⁰ Напомињемо да су новчане врсте са грбом коване још у време краља Душана. Под утицајем запада феудалци преузимају хералдичка обележја: Деспот Јован Угљеша и краљ Вукашин шлем са челенком и женским попрсјем, Лазар кацигу са воловским роговима, Ђурђе главу вука, а Вук Бранковић лава у ходу.

Након разлаза са царем Урошем, краљ Вукашин кује искључиво новац са натписом у редовима. Вукашинов новац са натписом у редовима је његова најчешћа

5 Цар Урош 29. септембра 1360. године у Сјеници укида самовољно уведене царине и гарантује Дубровчанима да могу између осталог, да иду на Зету, на Балшиће: С. Новаковић, *Законски срменици српских држава средњег века*, Београд 1912, 182.

6 Š. Ljubić, *Listine o odnošajih južnoga slovenstva i Mletačke Republike*, Zagreb 1874, 48.

7 Ј. Тадић, *Писма и уругта Дубровачке Републике*, Београд 1935, 157.

8 Š. Ljubić, *Listine IV*, 93, 94

9 Љ. Недељковић, Новчарство Балшића, *Старинар XXII* (1974), 111: ставља почетак ковања у средину 1372. год. као і С. Димитријевић, Новац кнеза Лазара у односу на новац других обласних господара, *О кнезу Лазару*, Београд 1975, 206, који тврди да су све до тада познате врсте новца коване у Призрену. С. Димитријевић, Нове врсте српског средњовековног новца, *Старинар XV-XVI* (1966), 155-156 наводи да је новчана врста НСС 26.1 кована у Лазаревој ковници.

10 На основу заједничког новца кнеза Лазара и Вука Бранковића, НСС 31.1, неки историчари тврде да је Вук био вазал кнеза Лазара. Сматрам да се ради о свечаној врсти емитованој поводом удаје Маре око 1371. године.

врста код које разликујемо два типа. Бројни однос врсте Исус седи и Исус испред супаданеума у косовској остави је 105:4, док је у Кичевској, која је похрањена касније, однос је 66:63. Да су ово задње емисије краља Вукашина указује састав остава Косово и Кичево, као и пад тежина. Тежина за врсту НСС 12.9 износи 0,91 г, а за 12.10 - 0,76 г. Смањење тежине није необично за тај период. Обласни господари прихватају ову новчану врсту као узор, па је присутна у ковањима кнеза Лазара, Николе Алтомановића и Ђурђа Балшића, код којих су ове емисије новца мале, јер су коване краће време. Новац краља Вукашина са вишередним натписом кован је у знатним количинама те се јавља у бројним оставама. Налазимо га у остави из Липљана иако је депо похрањен најмање десет година после престанка његовог ковања. У остави Косово Поље изостају емисије краља Вукашина НСС 12.9 и 12.10, на основу чега се може закључити да је она похрањена пре Маричке битке. Такође, изостају емисије са Исусом испред супеданеума обласних господара који су већ отпочели са ковањем новца. Њихово ковање започело је задњих година власти краља Вукашина.

Новчарство Балшића и кнеза Лазара везује, чини се, исти резач калупа, који је радио прве емисије за Ђурђа Балшића. Новчане врсте кнеза Лазара НСС 24.3 (сл. 1.4) и Ђурђа Балшића НСС 26.1 (сл. 1.3) са сликом Исуса који седи на високом престолу, носе исте сигле * - G, док је на аверсу слово а изгравирано на исти начин. Рађено је руком истог мајстора. Обе новчане врсте коване су у исто време и ради се о првим емисијама, како показује и Косовска остава.¹¹ Први Лазарев новац израђен је по узору на новчану врсту цара Уроша НСС 9.1. Код нове новчане врсте Ђурђа и кнеза Лазара НСС 24.2 (сл. 1.2) са натписом у редовима на реверсу и са Исусом испред супеданеума на реверсу, налазимо исте сигле v - v. Представа Исуса је дата на исти начин са кружићем са три тачке изнад супеданеума. Ова два примера не представљају случајност. У часопису динар објављена је варијанта Ђурђевог новца са главом вука са сиглама N- o, које упућују на Ново Брдо. Да су калупи резани у једном, а дистрибуирани другим цекама, потврђују и описани примери.¹² Након абдикације краља Драгутина, оба краља користе услуге резача калупа из Брскова.¹³ Заједничко ковање по утврђеној метролошкој стопи и у једној ковници познате су из конвенција између држава и владара.¹⁴ Ковање кнеза Лазара је садржајније и обимније што је свакако у вези са поседовањем већег броја рудника сребра у области Копаоника, као и Рудника који држи краће време. Ови рудници су давали знатне количине сребра. Са друге стране ковања Ђурђа Балшића су знатно мања и она имају превасходно пропагандно-политички значај.

Појава нове новчане врсте Ђурђа Балшића је очекивана и логична јер се ради о типу новца који, како смо видели, кују и остали обласни господари. Државе формиране на територији бившег српског царства следиле су задње емисије краља Вукашина и цара Уроша.

11 Š. Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, врста I.34.

12 В. Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд 2001, 58, 125-126.

13 V. Ivanišević, *Le début du monnayage des gros serbes, Actes du XIe Congrès International de Numismatique*, Louvain-la-Neuve 1993, 207.

14 Г. Чremoшник, *Развој српског новчарства до краља Милутина*, Београд 1933, 75.

THE NEW TYPE OF COIN OF ĐURĐE BALŠIĆ

Summary

A large hoard of Serbian medieval coins was unearthed from the bank of a stream in Lipljan, after 1990. The hoard, which was very quickly dispersed through dealers, weighed 2.5 kg altogether. The hoard was examined and a record made only of the types and the number of specimens. The part of the hoard that was examined contained coins of King Vukašin, Knez Lazar, Đurđe Balšić, Zhupan Nikola Altomanović, a unnamed king, the joint coins of Vuk Branković and Knez Lazar, a unknown queen, Andreaš, Dragaš, Vuk Branković, joint coins of Jakov and Vuk, Gropa and false Venetian coins.

In the hoard was a new type of coin of Đurđe Balšić. The inscription was in rows
БЪХА/БАБЛГО/ВЪРННИ/ГНЪГЮ/РЪГЪ.

On the reverse was the image of Jesus in front of a *suppedaneum* and the mint marks V -V. The weight of this coin was 0.76 gr. Đurđe Balšić, as the eldest of his brothers, was head of the family. Gradually expanding their territories, the Balšići rose from the ranks of the petty nobility to become lords, whose power and strength enabled them to rule independently. The Balšići waged war mainly with Karlo Topija, who captured Đurđe before November 1364. A ransom, negotiated by authorities in Dubrovnik, was paid for his release in September, 1366. The emperor Uroš, wrote to Venice in 1367 that the Balšići were under his authority, but the very next year he was complaining about their refusal to acknowledge him. The weakening and disintegration of central authority led to the most powerful feudal lords establishing themselves as independent rulers. As the coining of money was a royal prerogative, they immediately set about producing their own coinage. Besides King Vukašin, Knez Lazar, Đurđe Balšić and Nikola Altomanović started to produce coins very early. The models for their coinage are to be found in the coinage of King Vukašin and Emperor Uroš. The new type of coin of Đurđe Balšić was produced according to the model of the coin of King Vukašin, NSS 12.7. S. Dimitrijević observed that Đurđe's type, NSS 26.1, was struck in the mint of Knez Lazar. According to its characteristics, inscription in rows, mint marks and the manner of depicting Jesus, as well as Lazar's type, NSS 24.2, the new type of Đurđe must have been produced by the same master die-cutter. The two mentioned specimens clearly show that Đurđe Balšić used the services of the die-cutter from Lazar's mint. Đurđe took advantage of King Vukašin's defeat at the Battle of Maritza in 1371 to seize control of the merchant centre of Prizren, in which King Vukašin already had a mint in 1370. Due to this fact, it is widely believed that Đurđe could only have started producing coins in 1372. There is no evidence to indicate that the mint in Prizren had already started operating because of the military conflicts and threats from N. Altomanović. The appearance of the new type of coin of Đurđe is logical and expected.

Dragan Zajić